

**Програма діяльності
кандидата на посаду директора Інститут демографії та соціальних
досліджень імені М.В.Птухи НАН України
д.е.н., проф., академіка НАН України Елли Марленівни Лібанової**

На посаді директора Інституту я працюю з 2007 року (в 2003-2007 рр. працювала заступником директора), тому маю і звітувати про результати роботи, і окреслити своє бачення його майбутнього.

Загальна характеристика Інституту

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України – єдина профільна науково-дослідна установа НАН України, яка спеціалізується на системних дослідженнях проблем демографічного і соціального розвитку, проводить фундаментальні та прикладні дослідження, моделює новітні тенденції, розробляє комплексні демографічні прогнози, здійснює наукове обґрунтування окремих напрямів соціально-економічної та демографічної політики, веде моніторинги тощо. Значну частину напрацювань, зокрема пов'язаних із бідністю, вимірюванням регіональних рівнів людського розвитку, моніторингом цілей сталого розвитку, оцінюванням ефективності політики, демографічним прогнозуванням, впроваджено в практику керування державою.

За 16 років свого існування Інститут сформувався як потужна академічна установа, з чітко визначеними провідними позиціями у вітчизняній та світовій соціально-демографічній науці, що дало змогу досягти принципово нового рівня знань.

Напрями наукової роботи Інституту трансформуються відповідно до теоретичних і прикладних потреб, що змінюються, та наразі є такими:

- дослідження демографічних процесів: народжуваності, смертності, міграції
 - кластеризація регіонів України за демографічними ознаками
 - визначення та вимірювання передчасної смертності
 - трансформація сімейної структури
 - оцінювання рівня та визначення основних факторів народжуваності
 - вимірювання масштабів та напрямів міграції, зокрема трудової, оцінка причин та наслідків для суспільства й родин мігрантів
- відтворення демографічних рядів від 1850 року
- побудова багатоваріантних інтервальних та дискретних демографічних прогнозів
- дослідження зайнятості та безробіття
 - моніторинг зайнятості та безробіття
 - моделювання процесів на ринку праці
 - визначення та вимірювання соціальних ризиків
 - розроблення механізмів соціального захисту, зокрема шляхом соціального страхування
- дослідження людського розвитку
 - загальна характеристика рівня, окремих складових та факторів людського розвитку
 - визначення існуючих та очікуваних ризиків
 - вимірювання регіональної диференціації людського розвитку
 - адаптація та налагодження моніторингу цілей сталого розвитку
- дослідження соціального капіталу
- дослідження рівня та якості життя населення

- дослідження бідності
- дослідження нерівності
- дослідження умов життя
- вироблення та оцінювання ефективності демографічної й соціальної політики

Інститут, завдяки своїй позиції в українській та світовій соціально-демографічній науці, і надалі має оперативно реагувати на трансформацію соціально-демографічної ситуації, передбачати можливі виклики та ризики й пропонувати напрями реакцій на них на різних ієрархічних рівнях керування.

Міжнародне визнання. Діяльність науковців Інституту здобула міжнародне визнання. Так, С.І.Пирожков є Почесним професором Пекінського Інституту міжнародних порівняльних досліджень, О.М.Гладун, Е.М.Лібанова, С.І.Пирожков є членами IUSSP – International Union for the Scientific Study of Population; Н.М.Левчук – член Американської та Європейської асоціацій дослідження народонаселення (ЕАРС); М.Ю.Огай, В.Г.Сариогло, Г.І.Терещенко є членами IASS – International Association of Survey Statistician, Л.С.Лісогор – член International Association of the Economists of Participation; Г.В.Герасименко – член International Geographical Union, International Sociological Association, European Sociological Association, International Association for Feminist Economics. Е.М.Лібанову, поряд з всесвітньовідомими вченими та видатними особистостями, включено до високоповажної Консультативної групи з підготовки Доповіді про світовий людський розвиток за 2016 і 2018 рр. Фахівці Інституту входять до складу редакційних колегій авторитетних наукових видань: *Spoleczno-kulturowe problem rozwoju spoleczenstw Polski i Ukrainy* (В.Н.Новіков) та *Economics & Sociology* (Е.М.Лібанова), *Economics & Education* (Л.С.Лісогор). Починаючи з вересня 2018 року директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України Елла Марленівна Лібанова є одним з членів редакційної колегії електронного наукового журналу *Virtual Economics*, що редагується Лондонською академією науки та бізнесу, а також Інститутом розвитку міжнародної співпраці. Журнал публікується у відкритому доступі і має ліцензію Creative Commons.

Кадрова політика спрямована на залучення професіоналів, здібної молоді, підвищення професійного рівня кадрового складу наукового персоналу. Спадкоємність кадрів, професійне та кар'єрне зростання науковців і спеціалістів, збереження професіоналів, які забезпечують подальший розвиток відомих наукових шкіл – це невід'ємна частина кадрової політики Інституту. Нині в Інституті сформувався потужний висококваліфікований колектив учених та спеціалістів, який здатен вирішувати поставлені перед ним завдання, до складу якого входять два академіка НАН України (Лібанова Е.М., Пирожков С.І.), два член-кореспондента НАН України (Макарова О.В., Гладун О.М.), 12 докторів та 43 кандидатів наук. У цьому році науковцями Інституту захищено дві дисертації на здобуття вченого звання доктора економічних наук. Молоді особи (віком до 35 років) становлять майже половину від загальної кількості усієї кількості наукових працівників.

Наразі в Інституті працюють 6 наукових відділів, у складі 2-х виокремлено сектори:

- Відділ досліджень людського розвитку
- Відділ досліджень ризиків у сфері зайнятості населення
- Відділ моделювання соціально-економічних процесів і структур
 - Сектор досліджень рівня життя населення
- Відділ проблем формування соціального капіталу
- Відділ досліджень демографічних процесів та демографічної політики
 - Сектор міграційних досліджень
- Відділ демографічного моделювання та прогнозування.

Нагальні завдання. Тематика досліджень Інституту є дуже розгалуженою, надалі доведеться не просто зберігати вже сформоване поле, але й розширювати його, поступово долучаючи нові напрями і поглиблюючи старі. Не може й мови бути про звуження тематики, про відмову від окремих напрямів, навіть не дуже ефективних, без адекватної їх заміни новими. Водночас не варто розраховувати і на розширення кадрового складу, і через брак коштів для цього, і через відсутність молоді, яка прагне працювати в Академії наук. Тому єдино можливим видається інтеграція окремих напрямів досліджень, що ведуться в різних відділах, з метою отримання синергетичного ефекту. Прикладом може стати тема, пов'язана із містами-метрополісами, яку виконуватимуть фахівці кількох відділів. Варто також відродити – імовірно, на новій основі – постійно діючі круглі столи й методичні семінари.

Виходячи з необхідності підтримки досягнутого статусу інституту, пришвидшення соціально-демографічної динаміки України, зокрема, пов'язаної із її інтеграцією в світовий соціально-економічний простір, потрібно й надалі розвивати ті напрями досліджень, що вже склалися і довели свою значимість.

Це стосується, передусім, робіт, пов'язаних із відновленням демографічної динаміки, оцінкою демографічних втрат України в XIX, XX й XXI століттях з одного боку, та трансформацією процесів народжуваності і смертності, неминучим зростанням масштабів міграційного обміну населенням України із іншими країнами світу – з другого. Інститут має долучитися до підготовки та проведення Перепису населення і створення системи демографічних реєстрів, принаймні взяти на себе методичне забезпечення.

Не менш важливими видаються напрацювання, пов'язані із рівнем життя українців, його соціальною й територіальною диференціацією. Необхідно максимально використовувати все інформаційне поле, не обмежуючись даними державної статистики. Видається доцільним поступове розширення діяльності Інституту щодо створення необхідної інформації, зокрема шляхом самостійного проведення вибіркового обстежень, фокус-груп і глибоких інтерв'ю.

Надзвичайно важливим видаються перспективи поглиблення досліджень зайнятості, безробіття, соціального захисту населення. Йдеться не тільки про налагодження моніторингу, а передусім про зміну самої парадигми досліджень ринку праці, виокремлення викликів, ризиків і загроз у контексті світової інтеграції України, формування нових поглядів на значення людського фактору в економічному розвитку.

В контексті збереження ролі Інституту в європейських дослідженнях людського розвитку, як видається, варто концентруватися на пошуку балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю, осмисленні ціннісних складових поведінки українців, можливостей активізації працездатного населення і подолання утриманських настроїв у суспільстві.

Широкі перспективи відкриваються у царині досліджень соціального капіталу – це стосується і побудови його характеристик, і оцінки, і визначення територіальної диференціації, і взаємозв'язку із поведінкою різних верств населення.

Необхідно концентруватися не тільки на кількісному вимірюванні процесів, а й на усвідомленні їх природи, визначенні основних чинників формування та результатів.

Важливим резервом видається журнал, де мають публікуватися провідні науковці України. Безперечно, індексація в Scopus істотно розширить ці можливості, але це залежить не тільки від редколегії. Обов'язком науковців кожного відділу має стати щорічна публікація в журналі кількох якісних статей.

Інші можливості підвищення ефективності використання наукового потенціалу Інституту є робота з аспірантами, докторантами і студентами.

Ми маємо договори із провідними Вищими навчальними закладами України, зокрема із Київським національним університетом імені Тараса Шевченка. Це відкриває певні перспективи.

Що стосується наших аспірантів і докторантів, то ми маємо більш критично і творчо підходити до затвердження їм тем дисертацій.

Е.М.Лібанова